

ПРОБЛЕМА ВИЗНАЧЕННЯ СТРОКІВ ПРОВЕДЕННЯ ЕКСПЕРТИЗ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Тарасенко Р. В.

У статті розкривається проблема визначення строків проведення експертиз у кримінальному провадженні, аналізуються положення чинного Кримінального процесуального кодексу України, відомчих інструкцій Міністерства юстиції України та Міністерства внутрішніх справ України. Наводяться статистичні дані щодо проведення експертиз, результати експертного опитування працівників органів досудового розслідування Національної поліції України, працівників установ судових експертиз Міністерства юстиції України. Перелічуються фактори, що впливають на збільшення строків проведення експертиз у кримінальному провадженні. Обґрунтовано, що більш суворе визначення строків проведення призначених експертиз, у т.ч. в положеннях Кримінального процесуального кодексу України, може призвести до зниження ступеня достовірності такого джерела доказів, як висновок експерта.

Ключові слова: кримінальне провадження, судова експертиза, спеціальні знання, слідчий, експерт, доказ.

В статье раскрывается проблема определения сроков проведения экспертиз в уголовном производстве, анализируются положения действующего Уголовного процессуального кодекса Украины, ведомственных инструкций Министерства юстиции Украины и Министерства внутренних дел Украины. Указываются статистические данные относительно проведения экспертиз, результаты экспертного опроса работников органов досудебного расследования Национальной полиции Украины, работников учреждений судебных экспертиз Министерства юстиции Украины. Перечисляются факторы, влияющие на увеличение сроков проведения экспертиз в уголовном производстве. Обосновано, что более строгое определение сроков проведения назначенных экспертиз, в т.ч. в положениях Уголовного процессуального кодекса Украины, может привести к уменьшению степени достоверности такого источника доказательств как вывод эксперта.

Ключевые слова: уголовное производство, судебная экспертиза, специальные знания, следователь, эксперт, доказательство.

Article includes the problem of determining the time of the examination in criminal proceedings, analyzed the provisions of the current Criminal procedural code of Ukraine, departmental instructions of the Ministry of justice of Ukraine and Ministry of internal Affairs of Ukraine. Specifies statistics on the examinations, the results of the expert interrogation of officials of preliminary investigation of the National police of Ukraine, employees of institutions of judicial examination of the Ministry of justice of Ukraine. Lists the factors affecting the increase of the time of the examination in criminal proceedings. It is proved that a more strict definition of the dates of the scheduled examinations, including the provisions of the Criminal procedural code of Ukraine, can lead to decrease in the reliability such source of evidence as a conclusion of the expert.

Key words: criminal proceedings, judicial examination, expertise, investigator, expert, evidence.

Під час досудового розслідування доволі часто трапляються ситуації, коли для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідні спеціальні знання. Такого роду спеціальні знання безпосередньо не пов'язані з веденням кримінального провадження та за своїм змістом виходять за межі освітніх програм підготовки юристів, але ці знання традиційно використовуються при проведенні експертиз в інтересах кримінального судочинства. Виходячи зі змісту положень чинного Кримінального процесуального кодексу України (далі - КПК), проведення експертизи є формою використання спеціальних знань особою, яка володіє цими знаннями (експертом), що реалізується на підставі звернення сторони кримінального провадження або за дорученням слідчого судді чи суду. При цьому КПК безпосередньо не визначає строків проведення експертизи.

Актуальність проблеми визначення строків проведення експертиз у кримінальному провадженні зумовлена значною увагою до неї з боку працівників практичних підрозділів. Так листом ГУНП в Одеській обл. (вих. № 3060 від 17.11.2016 щодо вдосконалення діяльності підрозділів кримінальної поліції Національної поліції України) визначено питання нормативного регулювання термінів проведення призначених експертиз як таке, що потребує наукового розроблення. Актуальність цієї проблеми також підтверджується результатами експертного опитування працівників органів досудового розслідування Національної поліції. Останні схильні вважати, що недостатня урегульованість питання щодо строків проведення призначених експертиз негативно позначається на ефективності досудового розслідування, призводить до необґрунтованого затягування процесуальних строків і, відповідно, до порушення прав та законних інтересів учасників кримінального провадження.

Питання проведення експертиз та використання спеціальних знань під час досудового розслідування були предметом досліджень Ю. П. Аленіна, В. П. Бахіна, В. Д. Берназа, А. Ф. Волобуєва, В. І. Галагана, В. Г. Гончаренка, І. В. Гори, А. В. Іщенко, Н. С. Карпова, Н. І. Кліменка, В. К. Лісиченка, М. А. Погорецького, М. В. Салтєвського, М. Я. Сегає, В. В. Тищенко, К. О. Чаплинського, В. Ю. Шепітка, В. Ю. Калугіна, К. А. Садчикової та ін. Разом із тим, у науковій площині не досліджувалися проблеми визначення строків проведення експертиз в умовах чинного кримінального процесуального законодавства.

Метою статті є дослідження проблеми визначення строків проведення експертиз у кримінальному провадженні.

Проведення експертиз під час кримінальних проваджень є поширеним явищем, про що найкраще свідчать статистичні дані. Лише експертами Експертної служби МВС України у 2015 р. було проведено 238 217 експертиз, виконано 92 103 спеціальні дослідження, взято участь у проведенні 24 174 слідчих (розшукових) дій. У 2016 р. проведено 227 195 експертиз, 50 664 спеціальні до-

© Р.В. Тарасенко, 2017

слідження та взято участь у проведенні 54 026 слідчих (розшукових) дій.

Центральне місце в системі нормативно-правового регулювання проведення експертиз у кримінальному провадженні посідає КПК. За змістом норм КПК (ст.ст. 69, 101 та ін.) проведення експертизи під час досудового розслідування є однією з форм використання спеціальних знань компетентним суб'єктом - експертом. Іншою формою є використання спеціальних знань спеціалістом при наданні консультацій під час досудового розслідування та при залученні до проведення слідчих дій (ст. 71, 228, 236, 237, 240 КПК). Положення КПК містять посилання на можливість застосування слідчим, прокурором фахових знань при проведенні окремих слідчих дій. Наприклад, при проведенні огляду слідчий, прокурор має право проводити вимірювання, фотографування, звуко- чи відеозапис, складати плани і схеми, виготовляти відбитки та зліпки тощо (ч. 7 ст. 237 КПК). Але такого роду знання не є спеціальними та охоплюються освітніми програмами підготовки юристів (слідчих, прокурорів).

Положення КПК нерозривно пов'язують категорію "спеціальні знання" з персонами експерта та спеціаліста. Так, наприклад, відповідно до ч. 1 ст. 242 КПК, якщо для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідні спеціальні знання, то проводиться експертиза. Згідно і ч. 1 ст. 69 КПК експертом у кримінальному провадженні є особа, яка володіє науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями, має право відповідно до Закону України "Про судову експертизу" на проведення експертизи і якій доручено провести дослідження об'єктів, явищ і процесів, що містять відомості про обставини вчинення кримінального правопорушення, та дати висновок із питань, які виникають під час кримінального провадження і стосуються сфери її знань.

Варто підкреслити, що КПК прямо не передбачає жодних строків проведення експертиз у кримінальному провадженні. Виходячи зі змісту та сутності положень ст. 219 КПК, строки проведення експертизи мають укладатися в строки досудового розслідування. При цьому у ч. 1 ст. 296 КПК передбачена можливість продовження строку досудового розслідування, якщо додатковий строк необхідний для отримання доказів, які можуть бути використані під час судового розгляду, або для проведення чи завершення проведення експертизи за умови, що ці дії не могли бути здійснені чи завершені раніше з об'єктивних причин.

Дослідники Ю. В. Циганюк та О. В. Кравчук [4, с. 46] помилково зазначають, що кримінальне процесуальне законодавство визначає експертизу як одну зі слідчих (розшукових) дій, та вважають за доцільне наводити зміст ст. 28 КПК, яка визначає розумні строки їх проведення. Зазначені фахівці ймовірно керувалися тим, що глава 20 чинного КПК "Слідчі (розшукові) дії" містить положення ст.ст. 242-245. Однак із зазначеною вище думкою не можна погодитися, адже проводити слідчі (розшукові) дії згідно зі ст.ст. 36, 40, 41 КПК мають право лише прокурор, слідчий та оперативні підрозділи (за дорученням), тоді як експертизу згідно зі ст. 69 КПК має право проводити лише експерт. З урахуванням цього експертизу (або проведення експертизи) не можна вважати слідчою (розшуковою) дією. У цьому плані слідчою (розшуковою) дією потрібно вважати призначення та організація проведення експертизи або ж залучення експерта для проведення експертизи, що переважно і

здійснюється слідчими та входить до їхньої компетенції.

До того ж експерт, який проводить експертизу, не має права виконувати процесуальні дії та приймати процесуальні рішення, тож стосовно проведення експертизи не можуть бути застосовані положення ст. 28 КПК, що визначають розумні строки виконання або прийняття таких дій або рішень.

Зазначимо, що питання строків проведення експертиз, призначених під час досудового розслідування, більш ґрунтовно врегульовано на підзаконному рівні. Зокрема, вони передбачені відомчими інструкціями Міністерства юстиції України та Міністерства внутрішніх справ України, чії експертні установи проводять переважно більшість експертиз. Так, згідно з п. 1.13 Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, затвердженої наказом Міністерства юстиції України 08.10.1998 р. № 53/5 [2], строк проведення експертизи встановлюється залежно від складності дослідження з урахуванням експертного навантаження фахівців керівником експертної установи (або заступником керівника чи керівником структурного підрозділу) у межах:

- 10 календарних днів - щодо матеріалів із невеликою кількістю об'єктів та вирішуваних питань і простих за характером досліджень;

- 30 календарних днів - щодо матеріалів із середньою кількістю об'єктів та вирішуваних питань або середньої складності за характером досліджень;

- 60 календарних днів - щодо матеріалів із великою кількістю об'єктів та вирішуваних питань або складних за характером досліджень;

- понад 60 календарних днів - щодо матеріалів із великою кількістю об'єктів та вирішуваних питань (більше десяти), виходячи з фактично необхідного для експерта часу або особливо складних за характером досліджень;
- понад 90 календарних днів - якщо експертиза є особливо складною чи багатооб'єктною, потребує вирішення більше десяти питань або вирішення питань, які потребують декількох досліджень, чи налічує понад п'ять томів матеріалів справи або є комплексною чи потребує залучення фахівців з інших установ (у тому числі судово-медичних), підприємств, організацій і не може бути виконана в зазначені строки.

Зазначеною Інструкцією передбачено, що більший розумний строк встановлюється за письмовою домовленістю з органом (особою), який призначив експертизу (залучив експерта), після попереднього вивчення експертом наданих матеріалів. У разі значного завантаження експерта та перебування в нього на виконанні одночасно понад десяти експертиз, також і комісійних та комплексних, указані строки можуть бути переглянуті або встановлені додатково з урахуванням необхідного реального часу на їх виконання.

Майже аналогічні положення щодо строків проведення експертиз передбачені Тимчасовою інструкцією з організації, проведення та оформлення експертних проваджень у підрозділах Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України, затвердженої наказом МВС України від 11.11.2016 № 64н [3]. Зокрема, строк проведення судової експертизи або експертного дослідження встановлюється директором, заступником директора ДНДЕКЦ, НДЕКЦ або керівником відповідного відділу (сектора) залежно від складності дослідження з урахуванням наявного навантаження працівника в межах:

- до 10 робочих днів - щодо матеріалів, які належать

до категорії простих досліджень;

- до 20 робочих днів - щодо матеріалів, які належать до категорії середньої складності дослідження;

- від 30 до 120 робочих днів - щодо матеріалів, які належать до категорії складних та особливо складних досліджень.

У п. 15 інструкції [3] передбачено можливість перегляду строків проведення експертиз у разі значного завантаження експертів, що аналогічна зазначеній вище [2]. Обом інструкціями [2; 3] передбачено, що в разі відмови ініціатором у погодженні запропонованого більш тривалого строку проведення експертизи, ініціаторові надається пропозиція про призначення експертизи іншим суб'єктам судово-експертної діяльності, визначеним у ст. 7 Закону України "Про судову експертизу", при цьому матеріали повертаються ініціаторові призначення судової експертизи.

Разом із тим, існуюча система встановлення строків проведення експертизи не задовольняє практичних працівників. Експертне опитування працівників органів досудового розслідування Національної поліції засвідчує, що слідчі переважно зацікавлені в якомога швидшому проведенні призначених ними експертиз через необхідність додержання строків досудового розслідування, скорішого викриття осіб, причетних до вчинення кримінальних правопорушень, та відпрацювання слідчих версій по кримінальному провадженню.

Доцільність проведення експертизи під час досудового розслідування у найкоротші строки, окрім іншого, обумовлена обов'язком слідчого, прокурора у визначених законом випадках (ч. 2 ст. 242 КПК) звертатися до експерта для проведення експертизи. Зокрема, такий обов'язок виникає при вирішенні питань щодо: 1) установлення причин смерті; 2) установлення тяжкості та характеру тілесних ушкоджень; 3) визначення психічного стану підозрюваного за наявності відомостей, які викликають сумнів щодо його осудності, обмеженої осудності; 4) установлення віку особи, якщо це необхідно для вирішення питання про можливість притягнення її до кримінальної відповідальності, а іншим способом неможливо отримати ці відомості; 5) установлення статеві зрілості потерпілої особи в кримінальних провадженнях щодо злочинів, передбачених ст. 155 Кримінального кодексу; 6) визначення розміру матеріальних збитків, шкоди немайнового характеру, шкоди довкіллю, заподіяної кримінальним правопорушенням.

Експертним опитуванням працівників установ судових експертиз Міністерства юстиції України встановлено, що останні критично (негативно) ставляться до більш суворого визначення строків проведення експертизи у межах чинного законодавства. Така позиція експертів, з одного боку, викликана необхідністю додержання науково обґрунтованої методики проведення відповідної експертизи, на що потрібен час. З іншого боку, на сьогодні до експертних установ надходить велика кількість постанов слідчих, прокурорів, судів про призначення експертиз, і, відповідно, утворюється значне перенавантаження на експертів, які безпосередньо проводять експертизи.

Так, за оцінками експертів Одеського науково-дослідного інституту судових експертиз, які займаються проведенням експертизи матеріалів та засобів відео-, звукозапису, вони навантажені відповідними матеріалами на два роки вперед. Слід зауважити, що експертам доводиться працювати на застарілому обладнанні, проводити фонові дослідження на операційній

системі та програмному забезпеченні 90-х років минулого сторіччя.

З усього викладеного вбачається, що на строк проведення експертиз у кримінальному провадженні впливає низка факторів, зокрема:

- багатооб'єктність та складність досліджень;
- необхідність додержання науково обґрунтованої методики проведення відповідної експертизи, що вимагає часу;
- наявне значне навантаження на працівників експертних установ;

- застарілість техніко-криміналістичних засобів, що використовуються експертами при проведенні досліджень;

- необхідність надання в окремих випадках ініціаторами проведення експертизи додаткових матеріалів, порівняльних зразків, матеріалів кримінального провадження, забезпечення безперешкодного доступу до об'єкта дослідження, а також належних умов для роботи експерта тощо.

Аналіз зазначених факторів дозволяє стверджувати, що більш суворе нормативно-правове врегулювання питання щодо строків проведення експертиз у кримінальному провадженні є недоречним. У свою чергу, проблема зменшення строків та пришвидшення проведення експертиз має вирішуватися шляхом вжиття заходів організаційного та кадрового характеру (збільшення числа працівників експертних установ або окремих секторів, покращання умов праці експертів, фінансування тощо).

Висновок. Суворе визначення строків проведення призначених експертиз, у т.ч. в положеннях чинного КПК України, є недоцільним та може негативно вплинути на ефективність експертної діяльності. Будь-яке намагання обмежити експертів у часі спонукає останніх до відхилення від передбаченої методики проведення експертизи, призведе до системного порушення принципів повноти й об'єктивності експертного дослідження, та, як результат, призведе до зниження ступеня достовірності такого джерела доказів, як висновок експерта.

На нашу думку, ч. 3 ст. 101 КПК України доцільно доповнити положенням щодо строків проведення призначених експертиз такого змісту: "Висновок експерта надається у строки, достатні для проведення досліджень, формулювання висновків та обґрунтованих відповідей на поставлені запитання з урахуванням строків, що передбачені методикою проведення відповідної експертизи, та навантаження на працівників відповідної експертної установи".

Література

1. Кримінальний процесуальний кодекс України [Електронний ресурс] : від 13 квітня 2012 р. : за станом на 21.12.2016 р. // Офіційний сайт Верховної Ради України. - Режим доступу : <http://zakon2.gada.gov.ua>. - Назва з екрану.

2. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень [Електронний ресурс] : наказ Міністерства юстиції України № 53/5 від 08 жовтня 1998 р. // Офіційний сайт Верховної Ради України. - Режим доступу : <http://zakon2.gada.gov.ua>. - Назва з екрану.

3. Про затвердження Тимчасової Інструкції з організації, проведення та оформлення експертних проваджень у підрозділах Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України [Електронний ресурс] : наказ МВС України

№ 64н від 11 листопада 2016 р. // Офіційний сайт Експертної служби МВС України. - Режим доступу : <http://dndekc.centrmia.gov.ua>. - Назва з екрану.

4. Циганюк Ю.В. Строки проведення судових експертиз у процесуальному законодавстві України : порівняльний аналіз [Текст] / Ю. В. Циганюк, О. В. Кравчук // Криміналістичний вісник. - № 1 (25). - 2016. - С. 42-49.

Тарасенко Р. В.,
доктор юридичних наук,
старший науковий співробітник,
професор кафедри криміналістики,
судової медицини та психіатрії ОДУВС
Надійшла до редакції: 25.04.2017

УДК 343.346

ХАРАКТЕРИСТИКА СПЕЦІАЛЬНИХ ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ, ЯКІ ВИКОРИСТОВУЮТЬСЯ ПРИ НЕЗАКОННОМУ ЗАВОЛОДІННІ ТРАНСПОРТНИМИ ЗАСОБАМИ

Холостенко А. В.

У статті розглядається питання щодо характеристики спеціальних технічних засобів, які використовуються при незаконному заволодінні транспортними засобами.

Ключові слова: незаконне заволодіння транспортними засобами, спеціальні технічні засоби, кодграбер, сканер сигналізації, станція активних перешкод (глушилка).

Постановка проблеми. Ураховуючи те, що транспортні засоби є джерелом підвищеної небезпеки для оточуючих, забезпечення безпеки їх використання є одним із важливих завдань у країні. Незаконне заволодіння транспортними засобами позбавляє їхніх власників можливості реалізувати свої права відносно них, у результаті чого завдається суттєва шкода відносинам власності, безпеці руху та експлуатації джерела підвищеної небезпеки, створюється загроза життю та здоров'ю громадян, що обумовлює високу суспільну небезпечність цих діянь. Питання боротьби з незаконними заволодіннями транспортними засобами займає важливе місце в боротьбі зі злочинністю, оскільки дане правопорушення заподіює суттєву майнову шкоду як окремим громадянам, так і державі в цілому, а також сприяє вчиненню дорожньо-транспортних правопорушень. Завдані при цьому збитки обчислюються багатьма мільйонами гривень [1, с. 4]. Статистика незаконного заволодіння транспортними засобами в Україні залишається на високому рівні, за 2016 р. викрали 12205 автомобілів [2]. Найбільше випадків викрадення автомобілів минулого року було зафіксовано на Київщині, Дніпропетровщині та Одещині.

Метою статті є дослідження питання про тактико-технічні характеристики спеціальних засобів, які використовуються при незаконному заволодінні транспортними засобами.

Аналіз досліджень і публікацій. Загальними та спеціальними питаннями щодо незаконного заволодіння транспортними засобами займалися Б.В. Вежнавець [3; 4], Л.А. Висоцька [5], В.А. Зверяка [6], Д.О. Карабанов [7; 8], С.О. Колб [9; 10], С.Є. Петров [11; 12], Р.В. Щупаківський [13] та інші фахівці.

Виклад основного матеріалу. У примітці 1 до ст. 289 Кримінального кодексу України [14] під незаконним заволодінням транспортним засобом розуміється вчинене умисно, з будь-якою метою протиправне вилучення будь-яким способом транспортного засобу у власника чи користувача всупереч їх волі. Предметом посягання при незаконному заволодінні є транспортні засоби, визначені у примітці до ст. 286 Кримінального кодексу України [14], до яких належать всі види автомобілів, трактори та

інші самохідні машини, трамваї, і тролейбуси, а також мотоцикли та інші механічні транспортні засоби. Поширеність кримінального автобізнесу в даний час в Україні характеризується такими факторами:

- матеріальна шкода від даних злочинів має особливо великий розмір, оскільки вартість окремих автомобілів становить кілька десятків тисяч доларів;

- відносна простота здійснення таких злочинів, у зв'язку зі слабкою технічною захищеністю автомобілів, доступністю для злочинного посягання (тривале перебування в неохоронюваних місцях у процесі експлуатації);

- можливість для злочинців швидко зникнути з місця скоєння злочину, перегнати машину в інший населений пункт, регіон або навіть країну, уникнувши перевірок заходів, до початку оперативно-розшукових та пошукових заходів;

- перехід зазначених злочинів у сферу кримінального бізнесу, контрольованого організованими злочинними організаціями з міжрегіональними та міжнародними зв'язками;

- організований характер розглянутих злочинів сприяє підвищенню рівня корупції серед співробітників правоохоронних органів.

При розгляді питання щодо використання при незаконному заволодінні транспортними засобами спеціальних технічних засобів слід сказати про те, що безпосереднім предметом даного різновиду незаконних заволодіннь транспортними засобами стають заздалегідь визначені (у тому числі замовлені) автомобілі імпортного виробництва представницького чи бізнес класу (наприклад, Toyota, Mercedes, BMW, Lexus, Audi та ін.).

При незаконному заволодінні транспортними засобами, злочинцям досить бути забезпеченими сучасними спеціальними технічними засобами, розробленими для автомеханіків. За їх допомогою злочинці можуть отримати доступ не тільки до речей, які знаходяться всередині автомобіля, але також мають можливість запустити двигун і заволодіти автомобілем. Найкваліфікованіша каста серед автозлочинців - це розробники і виробники спеціальних технічних засобів злому систем захисту. Усі технічні та наукові розробки ці фахівці ретельно вивчають у міру надходження на ринок і негайно застосовують на практиці у злочинній діяльності.

Сучасні автосигналізації - досить складні електронні вироби. Обмін між блоком сигналізації в автомобілі і брелоком відбувається по радіоканалу. Дуже зручно дистанційно закривати / відкривати автомобіль із брелока сигналізації, не використовуючи ключа. Більш складні сигналізації дозволяють здійснювати дистанційний запуск двигуна, що дозволяє прийти взимку в уже прогрітий

**ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ
ПРАВНИЧИЙ ЧАСОПИС**